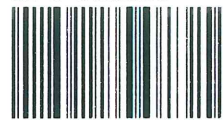

BAM

UM w Gdańsku

RPW/49267/2022 P
Data: 2022-01-31

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

RD.5140.6.2021.JP /10/

08/03.02.2021
P.T.

Gdańsk, dnia

08.12.21.

Nr rejestru zabytków: A-1990

DECYZJA
w sprawie wpisania do rejestru zabytków

Na podstawie art. 3 pkt 1-2, art. 6 ust.1 pkt 1 lit. f) i g), art.7 pkt 1, art. 8, art.9 ust.1 i ust.3a, art.89 pkt 2, art.91 ust.4 pkt 3-4, w zw. z art.7 pkt 1 Ustawy z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U.2021.710 t.j.) oraz art.104 §1 i §2, art.107 §1 i 2 Ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U.2021.735.t.j., w skrócie KPA), po przeprowadzeniu wszczętego z urzędu postępowania administracyjnego

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

o r z e k a

wpisać do rejestru zabytków województwa pomorskiego pod numerem rejestru
A-1990
następujący zabytek:

dwie zachowane części katolickiego cmentarza parafialnego tzw. Cmentarza Brętowskiego (niem. *Mariahilf*) wraz z terenem, na którym są one usytuowane tj. dwiema częściami działki nr 20 (obr. 031), z układem kompozycyjnym cmentarza, zachowanym fragmentem jego ogrodzenia wzdłuż płd. granicy, starodrzewem oraz nagrobkami lub ich elementami, związanymi z pochówkami do 1946 roku

Gdańsk – Wrzeszcz Górny
ul. J. Słowackiego 79

(gmina m. Gdańsk, powiat m. Gdańsk, woj. pomorskie)

położenie: dwie części działki nr 20 - obręb ewid. 226101_1,0031(031), jedn.ewid. 226101_1, jedn. rejestrowa: 226101_1.0031.G6, ID: 226101_0031.20; księga wieczysta: GD1G/00019211/1

własność: Parafia rzymskokatolicka p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, 80-257 Gdańsk ul. Słowackiego 79

granice wpisu: granice tego wpisu do rejestru zabytków oraz obiekty wpisane do rejestru zabytków niniejszą decyzją (z wyłączeniem nagrobków lub ich elementów, związanych z pochówkami do 1946 r.) zaznaczono na załączniku graficznym, stanowiącym integralną część tej decyzji

UZASADNIENIE

1. Postępowanie administracyjne w przedmiotowej sprawie zostało wszczęte z urzędu przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zawiadomieniem RD.5140.6.2021.JP z dnia 27.04.2021 r. Zgodnie z art. 9 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (określonej dalej skrótem u.o.z.), wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie do rejestru zabytków z urzędu, a nie tylko na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje.

Wszczęcie postępowania administracyjnego w tej sprawie poprzedził wniosek Rady Dzielnicy Wrzeszcz Górny w sprawie wpisania historycznego cmentarza parafii Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Gdańsku – Wrzeszczu do rejestru zabytków województwa pomorskiego, wyrażony Uchwałą Nr XI/51/20 tej Rady z dnia 14.10.2020 r. Zgodnie z zapisami art.31 §1 pkt 1) ustawy kodeks postępowania administracyjnego (określonej dalej skrótem k.p.a.) organizacja społeczna może w sprawie dotyczącej innej osoby występować z żądaniem wszczęcia postępowania

administracyjnego (...) jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji i gdy przemawia za tym interes społeczny. W przedmiotowym przypadku kryteria te zostały spełnione: umocowaniem prawnym dla Wnioskodawcy jest §15 ust.1 pkt 14 i pkt 15 Statutu Rady Dzielnicy Wrzeszcz Górny, natomiast interes społeczny objęcia Cmentarza Brętowskiego ochroną konserwatorską nie budzi wątpliwości ze względu, na uzasadnione w dalszej części tej decyzji, jego wartości historyczne i artystyczne.

W myśl art. 4 pkt 1 i 2 u.o.z. organy administracji publicznej sprawują ochronę zabytków poprzez m.in. zapewnienie warunków prawnych, umożliwiających trwałe zachowanie zabytków (pkt 1) oraz zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich wartości (pkt 2). Zgodnie z definicją prawną określoną w art. 3 pkt 1 cyt. ustawy, zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. W myśl art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. f) i g) tej ustawy ochronie i opiece podlegają – bez względu na stan zachowania cmentarze (...) i inne formy zaprojektowanej zieleni. W art. 7 u.o.z. jako jedną z form ochrony wskazano wpis do rejestru zabytków. Poza sporem pozostaje uznanie cmentarza jako dzieła człowieka, wypełniającego kryteria zabytku określone w art. 3 pkt 1 u.o.z., którego zachowanie, jako pierwszego katolickiego cmentarza parafialnego we Wrzeszczu, leży w interesie społecznym. Cmentarz Brętowski jest nekropolią o charakterze komponowanym, z czytelnym podziałem kwaterowym, wyznaczonym regularnymi nasadzeniami alejowymi wzdłuż ścieżek cmentarnych, ze starannie dobranym gatunkowo starodrzewem. Bezsprzecznie jest więc formą zieleni zaprojektowanej przez człowieka, a nie naturalnym, przypadkowym dziełem przyrody. Zasadnym więc pozostaje uznanie go za zabytek w myśl przytoczonej wyżej definicji zabytku.

2. Zgodnie z zapisem art. 28 k.p.a, stroną jest każdy czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie. Wpis do rejestru zabytków ogranicza prawo własności, nakładając na właściciela dodatkowe prawa i obowiązki, wynikające m. in. ze wskazanych w pouczeniu niniejszej decyzji przepisów. Na podstawie aktualnego wypisu z ewidencji gruntów oraz treści księgi wieczystej GD1G/00019211/1 ustalono, że przedmiotowy cmentarz położony jest na działce o numerze ewidencyjnym 20 z obrębu 031. Na tej podstawie ustalono również stroną niniejszego postępowania, zawiadamiając ją następnie o jego wszczęciu oraz zapewniając stronie czynny udział w postępowaniu na wszystkich jego etapach. Stroną niniejszego postępowania jest Parafia rzymskokatolicka p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Gdańsku – Wrzeszczu Górnym.

Zawiadomieniem RD.5140.6.2011.JP /9/ z dn. 28.10.2021 r. strona została skutecznie powiadomiona o zakończeniu postępowania dowodowego, możliwości zapoznania się z aktami sprawy i zgromadzonym materiałem dokumentacyjnym oraz złożenia w określonym terminie uwag i wniosków w sprawie. Z prawa tego nie skorzystano.

3. Dla oceny wartości zabytkowych obiektu zebrano materiał dowodowy, dotyczący jego historii, kompozycji, zachowanych nagrobków i zieleni. Na materiał dowodowy składają się: dokumentacje konserwatorskie - 1. Ewidencja cmentarzy gdańskich: D. Krakowiecka-Górecka. Cmentarz katolicki w Gdańsku-Brętowie przy ul. J.Słowackiego, Toruń 1980; 2. karta ewidencyjna cmentarza, D.Rekowska 1984; archiwalna kartografia: plany Wrzeszcza z lat 1905-1942 - 1. Plan von Langführ,1905; 2. Topographische Karte1677_(391)_Danzig_1910 (Meßtischblatt); 3. Topographische Karte1677_(391)_Danzig_1918 (Meßtischblatt); 4. Plan der Stadt Danzig, 1920; 5. Topographische Karte1677_(391)_Danzig_1942 (Meßtischblatt). Nadto w trakcie oględzin, przeprowadzonych z udziałem strony w dniu 13.10.2021 r., dokonano oceny stanu faktycznego, wykonano szczegółową dokumentację fotograficzną zabytku oraz przeprowadzono analizę porównawczą aktualnego stanu zachowania z materiałami zawartymi w zgromadzonej dokumentacji archiwalnej. Oględziny zakończyło sporządzenie i podpisanie protokołu z oględzin (znak: RD.5140.6.2021.JP /7/).

W świetle zebranych materiałów dowodowych ustalono co następuje:

4. Powstanie brętowskiej nekropoli (niem. *Mariahilf*, od nazwy położonej nieco dalej na zachód, najbliższej ulicy *Mariahilfstrasse*, ob. ul. *Trawki*) związane jest z utworzeniem w 1901 r. w Gdańsku Wrzeszczu pierwszej katolickiej parafii Najświętszego Serca Jezusowego. Potrzeba założenia parafii katolickiej na rozległych terenach ówczesnego Wrzeszcza, wówczas jeszcze peryferyjnie położonego względem Gdańska, już pod koniec XIX wieku okazała się nagłą potrzebą. Bezpośrednią przyczyną takiego stanu rzeczy stał się, przypadający na 2 poł. XIX w., dynamiczny rozwój zarówno samego Wrzeszcza, jak i położonych na północny zachód od niego, dotychczas niewielkich rolniczych osad, który to rozwój zapoczątkowało odkrycie przez zamożnych gdańszczan walorów krajobrazowych i rekreacyjnych tych terenów, a także dogodnych warunków dla rozwoju przypadającego na koniec XIX w., dynamicznego rozwoju przemysłu. Naturalną konsekwencją takiego stanu rzeczy był odczuwalny wzrost liczby

ludności, wprawdzie bardzo zróżnicowanej wyznaniowo, lecz o znaczącej ilości katolików. Zamieszkująca okolice Wrzeszcza, rdzenna rolnicza ludność kaszubska, dotychczasowo zaspakając musiała swoje potrzeby duchowe w odległych parafiach gdańskich lub w Oliwie, co z racji dużych odległości nie sprzyjało kultywowaniu tradycji religijnych, przyczyniając się do postępowania dostrzegalnej laicyzacji.

Chcąc temu zapobiec, już w 1894 r. tutejsza społeczność wyznania katolickiego wystąpiła do władz diecezjalnych z petycją wskazującą na głęboko uzasadnioną potrzebę utworzenia we Wrzeszczu osobnej katolickiej placówki duszpasterskiej, a w dalszej perspektywie także budowy własnej świątyni. Pragnienia katolików Wrzeszcza ziściły się w 1901 r., kiedy to erygowano tu, długo oczekiwaną samodzielną parafię Najświętszego Serca Jezusowego, skupiającą katolików Wrzeszcza i okolicznych osad.

Do wrzeszczańskiej parafii NSJ włączone zostało także pobliskie Brętowo. W 1904 r. parafia zakupiła położoną tam parcelę, z przeznaczeniem na cmentarz parafialny, który rozpoczął swoje funkcjonowanie w 1906 r. Cmentarz ten (I. faza) zajmował niewielki, założony na planie zbliżonym do kwadratu teren, usytuowany bezpośrednio po płn. stronie uczęszczanego traktu z Wrzeszcza do Brętowa (ob. ul. J. Słowackiego). Jego kształt i położenie zaznaczono na wymienionej wyżej mapie *Plan von Langführ* z 1905 r. (obecny teren działki ewidencyjnej nr 32/2).

Wraz z przypadającym na przełom XIX i XX w. dynamicznym rozwojem Wrzeszcza i jego zachodnich przedmieść, cmentarz w Brętowie szybko okazał się niewystarczający; nagłą potrzebą stało się powiększenie jego powierzchni. Nastąpiło to już na pocz. drugiego dziesięciolecia XX w. kiedy to parafia dokonała znacznego powiększenia nekropoli o dużą parcelę po zachodniej stronie dotychczasowego cmentarza, jednak bezpośrednio do niego nie przylegającą, lecz usytuowaną w niewielkiej od niego odległości (II. faza). Na mapach z lat 1910-1918 nowy cmentarz zajmując parcelę zbliżoną do kwadratu, południowym bokiem opartą o trakt brętowski. Zaznaczony jest już jego regularny układ kompozycyjny jako cmentarza czterokwaterowego, o kwaterach wyznaczonych prostokątnie przecinającymi się alejami, wytyczonymi na palnie krzyża łacińskiego, z placem na planie koła na przecięciu obu jego ramion. W 1910 r. rząd pruski wydał pozwolenie na wybudowanie na cmentarzu kaplicy pogrzebowej. Kaplica cmentarna wzniesiona została w latach 1912-1913, otrzymała neogotycką bryłę i wystrój; usytuowano ją w płn. części nowego cmentarza, jako płn. domknięcie jego głównej alei. Już w 1914 r. mieszkańcy Brętowa i górnej Strzyży wystąpili do biskupa chełmińskiego o wyrażenie zgody na odprawianie w kaplicy codziennych Mszy Świętych, motywując swoją prośbę dużą odległością, zarówno od wrzeszczańskiej jak i oliwskiej parafii. Dekretem biskupim w 1920 r. brętowska kaplica cmentarna adaptowana została do celów duszpasterskich. W 1921 r. proboszcz parafii NSPJ podarował kaplicę gminie katolickiej w Brętowie, przyczyniając się tym samym do powstania tu pierwszej świątyni katolickiej. Kaplica szybko okazała się zbyt mała dla stale wzrastającej liczby wiernych, przystąpiono zatem do jej rozbudowy, dobudowując do niej od strony północnej nową, większą świątynię, również o historyzujących formach neogotyckich. Rozbudowa trwała do roku 1929, kiedy to wobec liczebności wiernych (2600 katolików) erygowano tu samodzielną parafię Matki Bożej Nieustającej Pomocy.

Najprawdopodobniej w tym czasie nastąpiło kolejne powiększenie tutejszego cmentarza w kierunku północnym, o teren znajdujący się bezpośrednio za kościołem (III.faza). Część ta założona została na planie odwróconej litery „L”; w układzie przestrzennym cmentarza pojawiła się wówczas druga aleja poprzeczna, wyznaczona wzdłuż wcześniejszej północnej granicy cmentarza. Brak jest informacji na temat kompozycji nowej części nekropoli; wiadomo jednak, że wydzielono z cmentarza kwaterę pochówków dzieci, położoną w północno- wschodniej części nekropoli, w naturalny sposób poprzez ukształtowanie terenu niejako przestrzennie „oddzieloną” od zasadniczego cmentarza.

Najstarszą, pochodzącą z 1906 r., część brętowskiej nekropolii zlikwidowano jeszcze przed rokiem 1940. Niewiele dłużej funkcjonował także nowy cmentarz. Ostatni pochówki datowane są tu na 1946 r.; ostatecznie został on zamknięty 8 lipca 1956 r. Do jego zamknięcia znacząco przyczyniło się bliskie sąsiedztwo dużego miejskiego Cmentarza Centralnego na Srebrzysku i prowadzona wówczas likwidacja szeregu małych nekropolii, rozrzuconych wśród zabudowy Gdańska.

W 1979 roku zlikwidowano ostatecznie północną część cmentarza za kościołem, pozostawiając jednak kwaterę dziecięcą. Prace miały za zadanie przygotowanie terenu pod budowę nowej świątyni. Usunięto wówczas znajdujące się tu nagrobki, wyrównując leżący na skarpie teren. Ekshumowane szczątki z tej części nekropoli pochowano w zbiorowej mogile, na pozostawionej południowej części cmentarza. Po ukończeniu budowy nowego kościoła w 1988 r. stary kościółek rozebrano.

Od chwili powstania aż do jego zamknięcia Cmentarz Brętowski funkcjonował jako cmentarz katolicki.

5. Cmentarz Brętowski usytuowano u podnóża południowego stoku wysokiego wzgórza morenowego zwanego Ślimakiem, opartego od południa o uczęszczany historyczny trakt, prowadzący z Wrzeszcza do Brętowa

(ob. ul. J. Słowackiego). Rozplanowany został on na regularnym planie zbliżonym do odwróconej litery „L”, z uszanowaniem i wykorzystaniem naturalnego ukształtowania terenu, łagodnie opadającego w kierunku południowym. Zachowana główna, południowa część cmentarza założona jest na planie regularnego prostokąta, wydłużonego na kierunku północ – południe. Mniejsza kwaterna dziecięca zajmuje teren o obrysie zbliżonym do kwadratu, od strony wschodniej ograniczona skarpą terenu. .

Kompozycja części południowej cmentarza otrzymała przejrzyste geometryczne podziały, o symetrycznej kompozycji, z wiodącą osią symetrii wytyczoną na kierunku północ-południe przebiegiem głównej alei cmentarnej, prowadzącej od płd. bramy cmentarnej do nieistniejącej kaplicy pogrzebowej, tworzącej starannie opracowaną, zamierzoną dominantę cmentarza. Podziały kompozycyjne wyznaczają wzajemnie prostopadłe aleje cmentarne: dwie aleje wzdłużne: wspomniana główna aleja centralna i równoległa do niej aleja wschodnia, przebiegająca równoległe do wschodniej granicy cmentarza, przypuszczalnie stanowiąca pierwotnie bezpośrednie dojście do kwatery dziecięcej, oraz trzy aleje poprzeczne, poprowadzone w zbliżonych odstępach na kierunku wschód – zachód. Na mapach z lat 30. XX w. zaznaczono jeszcze trzecią aleję wzdłużną, wytyczoną przy zachodniej granicy cmentarza; obecnie słabo czytelna. Geometryczna siatka alei wyznaczała pierwotnie sześć prostokątnych kwater w części południowej cmentarza i jedną dużą kwaterę w części północnej, obejmującą teren wokół kościoła i za nim. Pierwotny układ kompozycyjny zasadniczej części cmentarza w całości zachowany; zmianie uległo wyłącznie użytkowanie skrajnej kwatery płd.- zach., współcześnie wyodrębnionej z terenu nekropolii oraz wspomnianej dużej kwatery północnej, gdzie na terenie zlikwidowanego cmentarza wzniesiono nową świątynię. Kwaterna dziecięca bez zaznaczonych podziałów kompozycyjnych.

Analiza wymienionej na wstępie archiwalnej kartografii wskazuje, że cmentarz z 1910 r. w całości był ogrodzony. Po jego powiększeniu w latach 30. XX w. w kierunku północnym, na mapach również widnieje zaznaczone ogrodzenie, zarówno płn. jak i płd. części cmentarza, łącznie z kwaterą dziecięcą, jednak z wyłączeniem dwóch odcinków: wzdłuż zachodniej granicy cmentarza, gdzie wytyczono wspomnianą nową aleję wzdłużną, ramującą teren cmentarza od strony zachodniej i prowadzącą do kaplicy oraz wzdłuż wschodniej granicy kwatery dziecięcej, której granicę w tym miejscu wyznaczała skarpa na zboczu Ślimaka. Do czasów obecnych zachował się wyłącznie fragment południowego ogrodzenia cmentarza od strony dzisiejszej ul. Słowackiego, znajdujący się na wschód od nieistniejącej bramy głównej – jest to 9 ozdobnych metalowych przęseł.

Aleje cmentarne akcentowane są zielenią wysoką, starodrzew z przewagą lip drobnolistnych, zachowany w dobrej kondycji. Drzewa wzdłuż alei nasadzone w układzie rzędowym, podkreślające regularne podziały wewnętrzne cmentarza. Szczególną urodą wyróżniają się: główna aleja lipowa z lip drobnolistnych oraz skrajna aleja wschodnia, ukształtowana z okazałych kasztanowców. Aleje poprzeczne skromniejsze, z niewielkimi ubytkami, wszystkie z lip drobnolistnych. Ponadto zachowane szpalerowe nasadzenia wzdłuż zachodniej granicy działki cmentarnej – występują tu lipy drobnolistne, kasztanowce, klony; nadto w polach kwater cmentarnych pojedyncze rozproszone okazy lip drobnolistnych, akacji. W.w. starodrzew w całości pochodzi z czasu powstania nekropolii. W kwaterze dziecięcej brak komponowanej zieleni; porastający tu stosunkowo młody, rozproszony drzewostan wskazywać może, że ta część cmentarza pierwotnie pozostawała niezadrzewiona.

Wnioskując na podstawie zachowanych nagrobków, zasadnym wydaje się stwierdzenie, że na cmentarzu nie była stosowana zasada orientacji grobów i ich regularnego sytuowania. Nagrobki, pomimo użycia w większości taniego materiału, cechuje staranność wykonania. Nie zachowały się tu nagrobki o wybitnych cechach artystycznych, jednak charakterystyczne dla czasu ich powstania, dobrze zaświadczaające o charakterze ówczesnych nekropolii. Większość to nagrobki skromne, głównie z lastriko albo lastriko łączonego z granitami lub marmurami. Najczęściej stosowane formy to ramowania, stele, płyty i krzyże z kamienia lub lastrico. Inskrypcje na nagrobkach, podobnie jak na większości gdańskich cmentarzy, zawierają nazwiska polskie, niemieckie i kaszubskie.

Mogily o najstarszym datowaniu występują w południowych kwaterach cmentarza, są to głównie groby z 1. i 2. dziesięciolecia XX w. Przy głównej alei cmentarnej, po obu jej stronach, usytuowane są dwa najstarsze ocalałe nagrobki. Są to groby: *MARTIN KRAUSE zm. 01.1915 r.* po wsch. stronie alei i naprzeciwko po zach. stronie alei *MARTHA DOMKE zm. 07.1919 r.* W kwaterach północnych przeważają groby z lat. 30. i 40. XX w.

Najstarszy grób zachowany w kwaterze dziecięcej pochodzi z 1929 r. i należy do *MARIANNE TOBKI*. Charakterystyczną cechą tego, przypuszczać można że głównie wojennego cmentarza, jest fakt występowania oprócz tradycyjnych nagrobków, tj. kamiennych lub betonowych ramowań, często pozbawionych tablic inskrypcyjnych i krzyży, znacznej ilości grobów bezimiennych, zaopatrzonych wyłącznie w kamienne tabliczki z numerami.

W tym miejscu należy wskazać na epizod literacki związany z brętowską nekropolią. Cmentarz Brętowski jest jednym z nielicznych gdańskich cmentarzy uwiecznionych w literaturze. Wspomina o nim noblista Günter Grass na kartach swojej powieści „Blaszany Bębenek”, jako miejsce pochówku matki głównego bohatera książki – Oskara Matzerata. Tutaj także spacerowali bohaterowie książki Pawła Helle „Weisser Dawidek”, w szczególności tytułowy Weisser Dawidek, dla którego pierwowzorem był pochowany na brętowskim cmentarzu 10-letni Horst Meller.

W eksponowanej, centralnej części cmentarza, na skrzyżowaniu głównej alei cmentarnej z jedną z alei poprzecznych, wyodrębniona została wieloboczna kwatera grobów proboszczów, zarówno wrzeszczańskich jak i brętowskiej parafii, zaakcentowana centralnie usytuowanym drewnianym krzyżem. Znajdują się tu cztery groby: 1. ks. rektor - JOHANNES SCHERLE zm. 1906 r. – proboszcz parafii NSPJ we Wrzeszczu, 2. ks. JAN WRANNA zm. 1936 r – proboszcz parafii MBNP w Brętowie, 3. ks. prałat WALTER WIENKEE zm. 1944 r.- proboszcz parafii NNPJ we Wrzeszczu, 4. ks. STEPHANUS SIKORSKI zm. 1958 r. – proboszcz parafii MBNP w Brętowie. Jest to kwatera o szczególnej randze, dobrze zaświadczyająca o ciągłości i tradycji historycznej tego miejsca oraz jego związku z katolickim życiem religijnym Wrzeszcza i jego przedmieść.

Kompozycja i kształt przestrzenny Cmentarza Brętowskiego jednoznacznie wskazują na inwestycję zdecydowanie planowaną, pozbawioną jakiegokolwiek przypadkowości. Jego kompozycja jest klarowna, nawiązująca do typowych kompozycji ówczesnych założen cmentarnych. Występujące tu nasadzenia, ze względu na swoją regularność i ujednoczenie gatunkowe wskazują na świadome kształtowanie przestrzeni zielonej, towarzyszącej miejscu pochówków. Wysoki stopień zachowania substancji zabytkowej przesądza o wartościach tego obiektu, dobrze zaświadczyających o kształcie i wyrazie przestrzennym przedwojennych gdańskich nekropolii. Jego czytelna i klarowna kompozycja, starannie dobrany i pielęgnowany starodrzew, lokalizacja w malowniczym otoczeniu u podnóża charakterystycznych dla krajobrazu Górnego Wrzeszcza wzgórz morenowych, bez wątplenia przesądza o wartościach artystycznych nekropolii. Tym samym jednoznacznie orzec można, iż nie budzą wątpliwości jej oczywiste i wyróżniające wartości artystyczne i krajobrazowe.

Nadto jako pierwszy katolicki cmentarz parafialny we Wrzeszczu, pełniący funkcję służebną nie tylko dla mieszkańców Dolnego Wrzeszcza lecz również dla rolniczej ludności osad na zachodnich jego obrzeżach, koncentrujący a po wzniesieniu tu świątyni katolickiej także sprzyjający przetrwaniu i kultywowaniu katolickich praktyk religijnych wśród miejscowej ludności, Cmentarz Brętowski posiada wysokie wartości historyczne w kontekście trudnych przedwojennych i międzywojennych dziejów Gdańska, zachowanie wiedzy o których bezsprzecznie leży w interesie społecznym.

Zgodnie z definicją prawną określoną w art.3 pkt 1-2 cyt. Ustawy, „zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”. W myśl art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. f) i g) ochronie i opiece podlegają – bez względu na stan zachowania: dzieła architektury i budownictwa, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni. W art. 7 ustawy, jako jedną z form ochrony wskazano wpis do rejestru zabytków. Wszystkie te przesłanki, tak w odniesieniu do wartości historycznych i artystycznych jak i uznania go za dzieło człowieka, którego zachowanie dla potomnych leży w interesie społecznym, zachodzą w przypadku przedmiotowego zabytku. Powyższe oraz wyniki przeprowadzonych oględzin, popartych zgromadzonym materiałem dowodowym, nie pozostawiają wątpliwości, co do uznania, że przedmiotowy zabytek tj. Cmentarz Brętowski, wypełnia kryteria ustawowej definicji zabytku.

6. Granicę niniejszego wpisu do rejestru zabytków ustalono w oparciu o analizę wymienionego na wstępie materiału dowodowego, popartego weryfikacją przeprowadzoną w terenie, przy jednoczesnym uwzględnieniu zasady ich jednoznacznego zdefiniowania i czytelności przebiegu. Na większości swojej długości granica ta pokrywa się z granicami działki ewidencyjnej nr 20 (obręb 031), z wyłączeniem części płu.-zach. tej działki, na której usytuowana jest obecna świątynia, teren współczesnego placu przykościelnego i zabudowań parafii. Jest to teren zlikwidowanej i zniwelowanej części historycznej nekropolii, wobec powyższego bezpowrotnie utracił on swoje wartości zabytkowe; zatem obejmowanie go ochroną konserwatorską pozostaje bezzasadne. Tym samym niniejszym wpisem do rejestru zabytków objęte zostały wyłącznie dwie zachowane części brętowskiej nekropolii – część południowa cmentarza, którego płu. i wsch. granicę wyznacza teren historycznej nekropolii oraz w całości kwatera pochówków dziecięcych. Granice wschodnia, północna i południowa tej kwatery pokrywają się z przebiegiem działki nr 20; natomiast jej granicę zachodnią wytyczono w sposób następujący: na odcinku pld. kolejno od wschodu wzdłuż podnóża niewielkiej skarpy, w kierunku płu.-zach. do krańca rowu i od tego punktu po linii prostej w kierunku płu., do przecięcia z granicą północną działki, przy geometrycznym zachowaniu kąta zbliżonego do kąta prostego.

7. Wobec przedstawionych dowodów nie budzi wątpliwości wyczerpanie przesłanek do uznania wartości Cmentarza Brętowskiego jako dzieła człowieka, związanego z jego działalnością i stanowiącego świadectwo minionej epoki, którego ochrona ze względu na prezentowane i udokumentowane wartości historyczne a także jego wartości artystyczne, leży w interesie społecznym dla zachowania dla przyszłych pokoleń.

Mając powyższe na uwadze uznano, że wartości prezentowane przez Cmentarz Brętowski w Gdańsku – Wrzeszczu Górnym uzasadniają objęcie tego cmentarza ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków dla dobra interesu społecznego. W dobrze pojętym interesie społecznym jest bowiem zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa historycznego i kulturowego regionu jako dobra wspólnego, co zagwarantowano w Konstytucji Rzeczypospolitej z dn. 2 kwietnia 1997 r. Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego (art. 5 Konstytucji), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6 pkt 1 Konstytucji), a obowiązkiem obywatela jest troska o dobro wspólne (art. 82 Konstytucji). W interesie społecznym jest zachowanie tych dzieł, które w największym stopniu dokumentują przeszłość, świadczą o tożsamości regionu, ilustrują przemiany społeczno – gospodarcze, reprezentują określone zjawiska artystyczne i kształtują wspólną przestrzeń kulturową.

Wypełniając zatem zapisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przedmiotowy zabytek tj. dwie zachowane części katolickiego cmentarza parafialnego tzw. Cmentarza Brętowskiego (*niem. Mariahilf*) wraz z terenem, na którym są one usytuowane, tj. dwiema częściami działki nr 20 (obr. 031), z ich układem kompozycyjnym, zachowanym wzdłuż płd. granicy cmentarza fragmentem jego ogrodzenia, starodrzewem oraz nagrobkami lub ich elementami, związanymi z pochówkami do 1946 r., w granicach wskazanych na załączniku graficznym do tej decyzji, jako zabytek, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną i artystyczną, winny być objęte szczególną ochroną konserwatorską poprzez wpisanie do rejestru zabytków i właśnie ta forma ochrony, jako najdalej idąca, jest w tej sprawie uzasadniona. Wobec pozyskanych przez WUOZ w Gdańsku materiałów dowodowych, potwierdzających wartości zabytkowe tego obiektu, zapewnienie zabytkowi, wskazanemu w sentencji tej decyzji, ochrony konserwatorskiej poprzez wpis do rejestru zabytków jest w pełni zasadne.

Tym samym na podstawie art.6 ust.1 pkt 1 lit. f) i g) i art.9 ust.1 i ust. 3a Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami orzekam jak w sentencji.

POUCZENIE

1. Od decyzji niniejszej przysługuje stronom odwołanie do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego za pośrednictwem tutejszego organu w terminie 14 dni od daty otrzymania decyzji (art. 127 § 1 i art. 129 § 1 i 2 KPA).
2. W trakcie biegu czternastodniowego terminu do wniesienia odwołania strona może zrzec się prawa do wniesienia odwołania wobec Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków organu administracji publicznej, który wydał decyzję, składając oświadczenie o zrzeczeniu się prawa do wniesienia odwołania. Z dniem doręczenia organowi administracji publicznej oświadczenia o zrzeczeniu się prawa do wniesienia odwołania przez ostatnią ze stron postępowania, decyzja staje się ostateczna i prawomocna (art. 127a § 1 i 2 KPA).
3. Z faktu wpisania obiektu do rejestru zabytków wynikają między innymi obowiązki i uprawnienia regulowane następującymi przepisami prawa:
 - 1) art.5, art.25-30, art.36, art.38-41, art.43-45, art.47-49, art.50 ust.3 i 4, art.71-73, art.76 ust.1, art.78 ust.1,2 i 3, art.108, art.110, art.113, art.114, art.117-120 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U.2021.710 t.j.); § 1, § 3-12, § 22-26 Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. 2018.1609)
 - 2) art.4 ust.1 pkt.9 lit. d) Ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. 2020.1761 t.j.)
 - 3) art.12 ust.1 pkt 11) Ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz.U.2020.333 t.j.)
 - 4) art. 7 ust.1 pkt 6) Ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U.2019.1170 t.j.)
 - 5) art.13 ust.4, art. 29 ust.2, art. 45 ust.2a, art. 68 ust.3, art. 73 ust.4, art.84 ust. 4, art.96 ust.1a, art.109 ust.1 pkt 4 Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U.2021.11, 234 t.j.)

Pomorski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
Igor Strzok

Załącznik:

1. Mapa z zaznaczonymi granicami wpisu do rejestru zabytków

Otrzymują (zpo):

1. Parafia rzymskokatolicka p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy
80-257 Gdańsk ul. Słowackiego 79
2. WUOZ a/a (JP-17193/2020)

Do wiadomości (zpo – gdy decyzja stanie się ostateczna):

1. Prezydent Miasta Gdańska p.o. Starosty na prawach powiatu
80-803 Gdańsk ul. Nowe Ogrody 8/12
2. Gmina Miasta Gdańska
80-803 Gdańsk ul. Nowe Ogrody 8/12
3. Gmina Miasta Gdańska – Biuro Architekta Miasta
80-803 Gdańsk ul. Nowe Ogrody 8/12
4. Rada Dzielnicy Wrzeszcz Górny
80-244 Gdańsk, Al. Grunwaldzka 127
5. Narodowy Instytut Dziedzictwa
00-924 Warszawa, ul. Kopernika 36/40
6. Pomorski Urząd Wojewódzki, Wydział d.s. Prawnych i Nadzoru
80-810 Gdańsk, ul. Okopowa 21/27
7. Sąd Rejonowy Gdańsk-Północ, III Wydział Ksiąg Wieczystych
80-822 Gdańsk ul. Żabi Kruk 16

Opracowanie: arch. Jolanta Potylicka

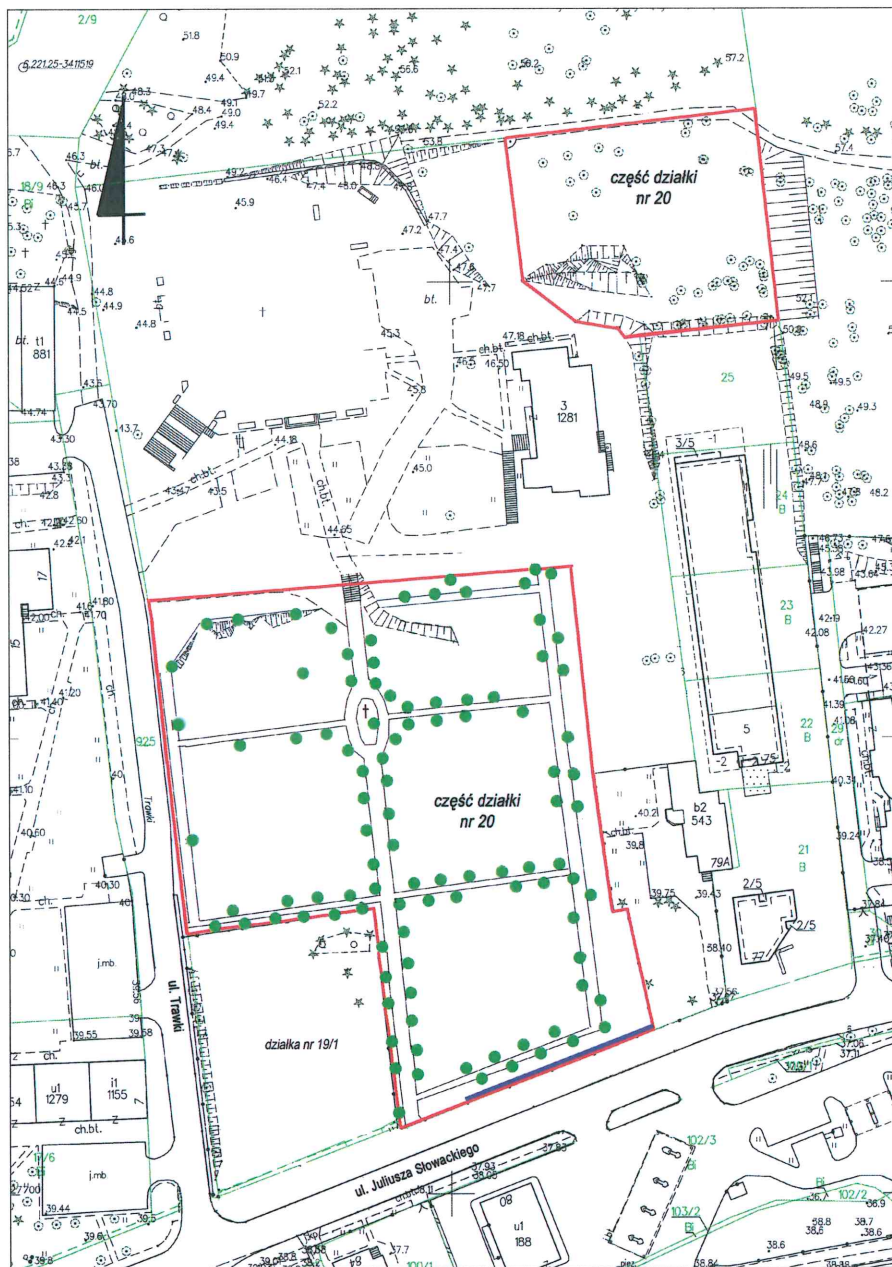

Pomorski Wojewódzki
Konservator Zabytków
Igor Strzok

ZAŁĄCZNIK GRAFICZNY DO DECYZJI RD.5140.6.2021.JP /10/ z dnia ..08..12..2021
Nr rejestru zabytków A- 1990

- granice wpisu do rejestru zabytków
- starodrzew o wartościach zabytkowych
- zachowany fragment ogrodzenia cmentarza
- aleje cmentarne

Na załączniku graficznym nie zaznaczono nagrobków lub ich elementów, związanych z pochówkami do 1945 roku, wpisanych do rejestru zabytków niniejszą decyzją.

Pomorski Wojewódzki
Konservator Zabytków

Igor Strzok

